

Sandu Frunză

O ANTROPOLOGIE MISTICĂ

Introducere în gândirea
Părintelui Stăniloae

Cuprins

Întâlnirile mele cu opera lui Dumitru Stăniloae prefață la a doua ediție	7
Dincolo de epigonism ori despărțire prefață la prima ediție de Aurel Codoban.....	13
Cuvânt înainte la prima ediție.....	17
Capitolul I	
Introducere generală: experiența comuniunii	23
1. Precizări dogmatice	23
2. Asceză și mistică creștină.....	32
3. Restaurarea și desăvârșirea omului	47
Capitolul II	
Precizări la problema persoanei	53
1. Structura triadică a persoanei	54
2. Semnificația rupturii ontologice.....	59
3. Asumarea cuvântului	61
Capitolul III	
„La început a fost iubirea”	67
1. Iubire și creație	68
2. Iubirea restauratoare.....	72
3. Arhetipul iubirii desăvârșite.....	79
4. Iubirea fundamentală	81
5. Dimensiunea liturgică a iubirii	83
6. Iubirea mistică.....	87

Capitolul IV

Antropologia desăvârșirii	95
1. Uitarea de Dumnezeu	95
2. Treptele ieșirii din uitare	97
3. Treptele cunoașterii mintale	99
4. Asupra cunoașterii extatice.....	107
5. Ontologic și gnoseologic.....	109
6. Mistica ortodoxă și mistica identității	111

Capitolul V

Încercare de circumscriere a modului de înțelegere a valorii și a antivalorii.....	115
1. Disoluția persoanei	116
A. Acceptarea finitudinii.....	116
B. Complexul adamic.	123
C. Asupra virtuților teologice. Triada credință – rațiune – necredință.....	128
2. Secularizarea bisericii	134
A. Mundaneizarea lumii.	135
B. Ispita adogmatismului.	140
3. Cu privire la problema răului	147
A. Aspectul metafizic.	147
B. Aspectul personal.	149
C. Aspectul moral.....	156
Note.....	161
Index.....	171

CAPITOLUL I

INTRODUCERE GENERALĂ: EXPERIENȚA COMUNIUNII

Subiectul antropologiei mistice este omul cu vocație paradisiacă. Nu întâmplător se spune că omul „este finitul deschis infinitului.” Nevoia transcenderii este organică ființei umane. Exigența paradisiacă vizează atât sensul existenței cât și realizarea omului ca ființă ivită în lume sub semnul comuniunii.

Vocația paradisiacă a ființei create „după chipul lui Dumnezeu” este revelată de Părintele Stăniloae prin teorii atotcuprinzătoare care ne introduc în miezul gândirii ortodoxe. Ca religie a comunicării între tipul uman și Arhetipul divin, Ortodoxia își fundamentează întreaga viziune asupra omului în perspectiva unor realități aflate într-o legătură dialogică. Dinamica acestei comunicări este dată de lucrarea sinergică a ființei umane cu efortul său instaurator și a Ființei divino-umane cu darul său restaurator.

1. Precizări dogmatice

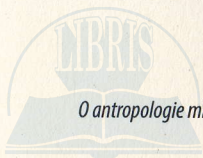
Sinteza dogmatică propusă de Părintele Stăniloae este mînată deopotrivă de idealul înrădăcinării în învățătura patristică și în experiența cotidiană a omului contemporan. Ea încearcă evidențierea semnificațiilor duhovnicești ale învățăturilor dogmatice care, în scurtele lor formulări,

cuprind un inepuizabil conținut mântuitor. Ea ne înfățișează principiile fundamentale care fac posibilă experiența lui Dumnezeu și ne călăuzește pe căile tainice ale înțelegerii și trăirii comuniunii cu semenii și cu Dumnezeu. Taina cea mai profundă a dogmaticii Părintelui Stăniloae este taina Dumnezeului care coboară în preajma omului spre a-l ajuta să urce către un tărâm pierdut în vremuri fără de întoarcere.

Refuzând conceptualizarea cu orice preț a gândirii religioase, Părintele Stăniloae ne înfățișează un Dumnezeu străin atât abstractizărilor filosofice ale divinității, cât și înțelegerii populare care împinge la extrem antropomorfizarea acestuia. Promovând ideea Dumnezeului personal, el încearcă să explice calitatea de persoană ca fiind dată de structurile de comunicare arhetipale. O astfel de expresie abstractă nu deplasează discursul în planul raționalizărilor scolastice. Imaginea Dumnezeului personal din viziunea Părintelui Stăniloae este cea a Creatorului, a Dumnezeului viu care se manifestă cu putere de viață și iubire. O astfel de expresie este menită doar să arate că Dumnezeu, ca Arhetip al creaturii și al comuniunii, are în sine această dimensiune a comunicării pe care o putem desprinde intuitiv și din relația triadică a Sfintei Treimi. Dificultatea înțelegerii caracterului personal și trinitar derivă din afirmarea misterului, de nepătruns pe cale teoretică, în care acestea sunt învăluite.

Pentru teologul ortodox, calitatea de persoană nu se referă la înfățișarea fizică pe care Dumnezeu ar purta-o în virtutea faptului că noi suntem creați după chipul său, sau pentru că Hristos s-a întrupat și s-a înălțat într-o formă antropomorfică. Chipul se referă la persoană, iar aceasta exprimă o structură deschisă spre comunicare. Dialogul

între divin și uman, de la persoană la persoană, nu trebuie închipuit ca o relație între două ființe umane. Se cere intuitiv existența structurilor care pot realiza starea de „comuniune”, ca formă deplină a acestei stări dialogice, spre care Dumnezeu este deschis și spre care omul se simte nevoit să caute oricât s-ar închide în labirintul finit al existenței sale. Pentru că, în finitudinea sa, omul, prin însăși rațiunea originară a ființării sale, nu se poate realiza ca persoană decât printr-o continuă autotranscendere, decât asumându-și ființial comunicarea și proximitatea lui Dumnezeu.

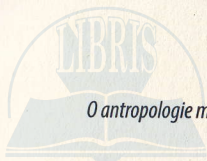
Spre a ne ajuta să înțelegem cât îi este dat și cât i se refuză omului în această relație, Părintele Stăniloae aduce în discuție distincția pe care Sfântul Grigorie Palama o face între Ființa lui Dumnezeu și energiile divine necreate. Este vorba de diferențierea între esența dumnezeiască și manifestările prin care Dumnezeu ni se împărtășește, se face cunoscut, și care fac posibilă transfigurarea omului și a lumii.

Toate imaginile pe care ni le formăm și toate „numirile” pe care le instituim în legătură cu persoana divinității se referă la aceste „energii” sau „lucrări” pe care le numește atribute ale lui Dumnezeu, într-o manieră platonice evidentă, ele dau imagini analogice și infinit inferioare” în planul lumii și noi ne împărtășim de efectele produse de ele în lume. Prin aceste atribute, Dumnezeu (a cărui aseitate este evidentă) ne comunică realitatea supremă a Ființei sale apofatice, devine din „existență în sine”, „existență pentru noi”, fără a-și părăsi poziția supraesențială și supraexistențială. Când vorbim de cunoaștere sau comuniune cu Dumnezeu, întotdeauna avem în vedere modul în care Dumnezeu se descoperă prin aceste atribute.

Cu toate că raționarea noastră nu poate cuprinde Ființa lui Dumnezeu, în viziunea Părintelui Stăniloae, el „vorbește cu noi ca persoană cu persoană”, experiența primă a acestei comunicări fiind experiența credinței care poate face ca toate să devină „dovezi ale existenței și lucrării lui Dumnezeu”, existând chiar în ordinea rațiunii capacitatea de a sesiza rațiunea ultimă și supremă.

În realitatea personală supraexistentă (esența impersonală nu poate fi supraexistentă, după Părintele Stăniloae) își găsește explicația nu doar existența ca atare, ci și persoana umană, cea după „chipul supraesenței ipostaziate de persoanele treimice.” Formula dogmatică a „dumnezeirii unice în ființă și întreite în persoane” înfățișează pilonul de sprijin al posibilității de comunicare între persoane și al comuniunii cu Dumnezeu. Se revine cu insistență asupra acestui arhetip triadic pentru că, în perspectiva autorului, doar numărul trei poate explica, în mod convingător, atât comuniunea cât și paradoxul distincției în unitate. Un Dumnezeu monopersonal nu are în sine comuniunea iar o structură diadică este limitativă și reclamă „conștiința unui orizont care se întinde dincolo de ei, dar în legătură cu amândoi.” Doar o a treia persoană poate să le asigure pe celelalte două că „ele sunt într-o realitate obiectivă în care depășesc subiectivitatea lor duală”, îndepărtându-se și posibilitatea confundării lor într-o unitate indistinctă. Existența treimică asigură caracterul personal, distinctivitatea persoanelor și comuniunea. Pe acest fond se construiește și combaterea doctrinei catolice despre *Filioque* (purcederea Duhului Sfânt și de la Tatăl și de la Fiul). După Părintele Stăniloae, această doctrină este greșită deoarece ajunge să identifice Fiul cu imaginea pe care Tatăl, prin cunoaștere, și-o face despre sine, iar purcederea Duhului este rezultatul

iubirii dintre Tatăl și Fiul. În felul acesta el crede că se ajunge la „echivalarea ființei divine cu persoana... Tatăl + Fiul = ființa divină = Sfântul Duh”⁷, echivalare ce duce, în cele din urmă, la un impersonalism apropiat de panteism, perspectiva comuniunii fiind anulată.

Părintele Stăniloae se detașează de explicațiile scolastice care au raționalizat excesiv misterul trinității, construindu-și explicațiile pe o suită de imagini poetice. El subliniază în permanență că misterul trinitar nu poate fi înțeles decât depășind explicațiile ce recurg la structuri existente în ordinea creată.

Expresia cea mai înaltă a comunicării este considerată iubirea care, în mod paradoxal, realizează unitatea eurilor fără a produce o identificare a lor. Lucrarea fiecărei persoane treimice în lume este înțeleasă ca o chemare la iubire între oameni și cu Dumnezeu. Iubirea nu este concepută ca o simplă dăruire și acceptare reciprocă, ci este vorba de un act ontologic mult mai profund. Iubirea este un mod de aducere permanentă în existență. Formula triadică propusă de ortodoxie este matricea comuniunii pe care noi încercăm să o actualizăm în misterul iubirii interpersonale. În afara acestei comunicări, existența persoanelor este doar virtuală. Ea devine reală doar prin actul iubirii, configurația organică a acestei relații esențiale.

Această dimensionare a finitului de către transfinit, care plasează omul în orizontul comunicării, este posibilă datorită „chipului dumnezeiesc” din om. Părintele Stăniloae argumentează imposibilitatea dispariției chipului o dată cu căderea în păcat. El este constitutiv naturii umane. Omul rămâne într-o aspirație continuă spre Dumnezeu, ca un dor ființial în care reverberațiile comunicării paradisiace trezesc nostalgia îndepărtatei vârste de aur.